

нәубети менен сөйлеп, мазмунлы әңгимелерден айтып отырса, олар, әлбетте, жасы кишилерге үлги-өрнек болады. Сонда ғана олардың жасы кишилер алдындағы абырайлары артып барады. Керисинше жағдайларда жасыүлкенлер өзлеринің абырайын өзлеринің төгіп алыуына себепши болады. Нәтижеде, айырым жасы кишилер бундай жасыүлкенлерден ғәзепленеди. Ортада сыйласық жоғала баслайды.

Мақолада кекса инсонларнинг ҳам тарбиячи, ҳам ўрнак намуна сифатида намоён бўлувчи тарбия воситаси эканлиги, шунга яраша улар ўзларини ибрат бўлиш даражасида кўрсатиши зарурлиги баён этилган.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

В статье говорится о том, что люди старшего возраста являются воспитателями и примером для молодого поколения, они могут быть средством воспитания. Они всегда должны быть образцом для молодежи.

SUMMARY

It the article the author states that the elders are educators and good sample for the young generation, they can be a means of upbringing and they always should be a sample for them.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТНАС МӘДЕНИЯТЫ

А.Пазылов – педагогика илимлеринің кандидаты, доцент

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: этнопедагогика, педагогик ұзаро муносабат, “олабош”, соч, қайчи, декан, талаба.

Ключевые слова: этнопедагогика, педагогический отношение, волосы, ножницы, декан, студент.

Key words: Ethnopedagogics, pedagogical relation, hair, scissors, dean, student.

Адамлар турмысында пайдаланылатуғын хәр қандай мәденияттың көринислери халқымыз тәрәпинен эзелден пайдаланылып киятырған этномәденият пенен тығыз байланысады. Себеби, этномәденият - адамлардың, халық мәденияттының өзине тән өзгешеликлерин, миллий характерди, үрп-әдетлерди, миллий өзін-өзи билиў хызметлерин хәм оны қәлипестириўдиң ызыамлылықларын үйренетуғын илим тараўларының бири саналады. Оның шеңбери оғада кең. Барлық мәденият түрлери; фольклорлық шығармалар, көркем әдебият, дәстүрлер, үрп-әдетлер, ойындар, тәлим хәм тәрбиялық ой-пикирлер, педагогика хәм психология илимлериниң хәммеси этномәденият негизлерине сүйенеди.

Мәдениятлы болыўға хәмме қызығады. Ис-хәрекетлеринде, сөйлеген сөзлеринде мәдениятсызлықтың, итибарсызлықтың көринислерин өзінде сәўлелендириўшилерден ким болса да өз бойын аўлақ тутыўға хәрекет жасайды.

Мәдениятлылықтың ең жақсы үлгилерин ең көп таркатыўшылар – муғаллимлер десек хасла қәтелеспеймиз. Себеби, муғаллимниң қолында тәлим хәм тәрбия алыўшы мектеп оқыўшылары менен жоқары хәм орта арнаўлы кәсип-өнер колледжлеринде оқытуғынлардың санлары оғада көп. Соның ушын да, дерлик, барлық муғаллимлердин хәр бири өзлериниң тәрбияланыўшыларына қарым-қатнас мәденияттының, сөйлеў мәденияттының үлгилерин көрсетиўге хәмме ўақыт умтылып жасайды.

Муғаллимлер тек ғана оқыў орынларында емес, ал, жәмийетлик орынларда да өзлериниң мәдениятлылығы менен көзге тасланады. Серли адамлар, соның ишинде оқыўшыларда жәмийетлик орынлардағы адамлардың кийиниўине, ис-хәрекетлерине, сөйлеген сөзлерине қарап отырып сол адамлардың ишинде кимниң муғаллимшилик кәсип пенен шуғылланатуғынлығын, кимлердиндур басқа кәсип ийелери екенликлерин ажырата алады.

Мен Нөкис педагогикалық училищесинде ислеп жүрген пайытларымда белгили устаз Жумамбет Пирниязов пенен бирге ислестим. Оның менен көп хәзиллесетуғын едим. Оқыў еки сменада алып барылатуғын еди. Бир күнлери сабақ кестесин дүзиў маған тапсырылды. Муғаллимлердин көпшилиги келип сабақ кестесинде өзине «окно», яғный бир сабақ пенен екинши сабақтың аралығында ашық орын қоймаўымды өтиниш етип баслады. Ал, рахметли Жумамбет аға бир мәртебеде сабақ кестеси бойынша қабақ шытқан емес. Оған түске шекемги оқытуғын сменаның биринши,

Жуўмаклап айтқанда, хәр бир жасыүлкен өткерилип атырған той-мерекелердеги куда-кудағайларды күтиў пайытында өзлериниң жасы кишилерди тәрбиялаў объекти хәм тәрбия қуралыда болыўы мүмкинлигин бәрқулла еслеринде сақлағаны мақул болады. Сонда ғана олардың ақылға муўапық ислеген ис-хәрекетлери жасы кишилеримиздиң минез-қулықларына сөзсиз унамлы тәсирин тийгизеди.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

үшинши хәм екинши сменаның екинши ямаса үшинши пар сабақларын қойып берсең де бәрибир. Ол жумыстан қайтып баратырып шәртли түрде сабақ кестесин бир көрип кетеди. Бирақ хеш қашан налымайды. Жумамбет ағаның усы минез-қулықына қарап отырып, оның оғада үлкен педагогикалық мәдениятқа ийе болған, өзінде хәмме ўақыт педагогикалық этика хәм педагогикалық такт (әдеп) талаптарын жәмлеген әдиўли инсан екенлигине исенимим хасыл болды.

Жумамбет ағаның кәсиплеслерине де, оқыўшыларына да қатты сөйлеген ямаса олардың кеўиллерине тийгенлигин көрмедим. Ол барқулла кәсиплеслери хәм шәкиртлери алдында хұрметке бөленип жүрди.

Деген менен бес, бармақтың бирдей емеслиги сыяқлы ишимизде өзи басшылық ететуғын топардағы оқыўшы қызларға гезекпе-гезек тандыр-тандыр нан жаптыртып жейтуғынлар да, пахта терип маңдай тери менен тапқан табысларын қолларына бермейтуғынларда, намыссыз муғаллимлер де арамызда ара-тура болсада ушырасып турды. Олар өзлериниң мәдениятсызлығы, намыссызлығы, уятсызлығы, әдеп-сизлиги себепли өзлерине басқа жерлерден жумыс излеўге мәжбүр болды. Себеби, бундай муғаллимлерде өз оқыўшыларының бетлерине қарай алатуғын, адам сүй-синерлик унамлы минез-қулық, педагогикалық мәденияттың көринислери жоқ еди...

Педагогикалық мәденият тек ғана муғаллимлерден емес, ал, мектептин, орта хәм жоқары арнаўлы оқыў орынларының басшыларынан да талап етиледі. Олар адамлар менен болған қарым-қатнастарында өзлериниң мәдениятлы минез-қулықы, шәкиртлерине хәм педагогикалық жәмәат ағзаларына, этирапындағы басқа да адамларға үлги боларлықтай кишипейиллиги, шийрин сөзлиги, әлпайымлылығы, сыйласықлығы арқалы педагогикалық мәденияттың әлўан түрли үлгилерин көрсете алады.

Оқыў орны басшыларының қай-қайсысы болса да өзи басқарып атырған оқыў орнында күшли тәртип-интизамның болғанын қәлейди. Бирақ, тәртип-интизамды тек ғана талап етиў арқалы жөнге салыў бир канша қыйыншылық туўдырады. Тәртип-интизамды дурыс жолға салыў ушын оқыў орнының басшысы да өзи талап ететуғын тәртип-интизамға бойсыныўына туўра келеди. Керисинше жағдайларда оқыў орны басшысының орынлы талаптары қараўындағылар тәрәпинен ойдағыдай болып орынланбаўы да мүмкин.

Тәртип-интизамды хәр бир оқыў орны басшысы хәр

қыйлы түсінеди. Айырым мектеп директорлары ұл балалардың шашлары өсіп баратырса оны қайшы менен қырқыға хәрекет жасайды. Бундай хәдийселер жоқары хәм орта арнаұлы оқыў орынларында, дерлик, ушыраспайды.

Деген менен, гейпара жоқары оқыў орынларында ислеўши айырым факультет басшылары студентлерди хәдден тыс қыйнаўы, орынсыз бақырыўы, кемситиўи, студенттиң изине түсип алып, оны оқыўдан шығарыўға хәрекет жасаўы арқалы өзіндеги педагогикалық қарым-қатнас мәдениятының төменлигин көрсетеди. Мине, усындай факультет басшыларына болған студентлердиң де қарым-қатнасы өзгереді. Оларда факультет басшысы не ислесе, сол ислеген орынсыз ис-хәрекетлериниң көринисин өзине қайтарыўға хәрекет жасайды.

Еле есимде. 1970-жыллардың ишиндеги апрель айының орталары еди. Бизлердиң 4-курста оқып атырған пайытларымызда группамыздан бир жигит үйленіп, еки күн оқыўдан қалып қойды. Деканымыз оғада қатал адам болып, оның хәр сабақ сайын аудиторияларды аралап, студентлерди көзден өткерип туратуғын әдети бар еди. Үйленген студент оқыўға келген күни де деканымыз аудитория аралап жүрип келип қалды. Студентти орнынан турғызып неге еки күнге шекем сабақ қалдырғанын сорады. Студенттиң үйленгенин бизлерден еситкен болса да оған бахытлы турмыс тилемеди. Керисинше, кабинетинен қайшысын алдыртып, шашы онша өспеген болса да үйленген жигиттиң шашын узынына еки жерден, кесесине еки жерден қыйып жол салып берди хәм студентке шашын алдырып келиўди буйырды.

Усы ўақыядан кейин студентте де қырсықлық пайда болды. «Енди алдырмайман, өскенше усылай жүремен» деди, деканның бетине тикке қарап. Бизлерде ишимизден қыйналдық. Пайдасы болмады. Достымыз алабас болып қалды. Ертеңине биринши парадан баслап «алабас» достымыз биринши партаға шығып отырып алды. Аудиторияны аралап қиятырған деканымыз бизлердиң аудиторияның қапысын ашыўы менен биринши партада отырған достымыз «Ассалаўма әлейкум Қурбанбай (исмлер өзгертилген) аға» деп, алабас басын ийип, деканға қаратып турды. Декан ишке кирмеди. Сол жерден изине қайтты. Достымыздың алабас болғаны биржағынан бизлерге де жақсы болды. Себеби, деканымыз бизлердиң аудиториямызға усы ўақыядан соң улыўма кирмейтуғын болды.

Бул аздай, тәнепис ўақтында дәлизде де студентлердиң тәртибин бақлап туратуғын деканымыз, кабинетинен шыға алмай қалды. Себеби, алабас достымыз тәнепис болыўдан деканның кабинетиниң алдына барып, алабас басын ийип туратуғын әдетти шығарды. Декан улыўма кабинетинен шықпаса, оның кабинетиниң есигин қағып, қапысын ашып, «Ассалаўма әлейкум Қурбанбай аға» деп, алабас басын ийип, күнине төртбес мәртебе үлкен салтанат пенен сәлем берип турды. Бизлер достымыздың арқасында факультет коридорында емин-еркин жүриў имканиятына ийе болдық.

Деканның күнделикли бақырысларынан қутқарғаны ушын шашы оншелли өспеген болса да «алабас» болып қалған достымызға, оның шашын қайшы менен қырқып таслаған деканымызға мында бир ризалығымызды билдиргимиз де келип жүрди. Ишимизден достымыздың шашының оқыў жылының ақырына шекем өспеўин тилейтуғын едик. Айырым жигитлер келеси айдағы бақырыслардан өз досларын қутқарыўды мақсет етип шашларын өсирип жүриўди күнделикли әдетке айландыра баслады. Бирақ, деканымыз бул ўақыядан соң бирде-бир студенттиң шашын қырқады. Студентлерге орынсыз азап та бермеди...

Ўақыялардың мазмунынан белгили болып турғанындай, гүзениң күнде емес, ал, бир мәртебе сынатуғынлығы, абырайдың мысқаллап жыйнала-туғынлығы, шелеклеп төгилетуғынлығы ҳаққындағы халық даналығының оғада орынлы айтылғанлығы өз тастыйықлаўын тапты. Төгилген абырайдың аңсатлық пенен орнына келмейтуғынлығы да белгили болды. Студентке ашыў етип, оның шашын қырқан декан – ашыў үстинде өзінде бар болған, хәммеге үлги боларлықтай қарым-қатнас мәдениятына ийе болса да, сол ўақыяға гүўа болған қатнасыўшылар, деканның минез-құлқындағы педагогикалық қарым-қатнас мәдениятының бар екенлигине исеними жоғалды.

Жуўмақлап айтқанда, муғаллим оқыўшыға тек ғана билим беріў менен шекленбейди. Ол, оқыўшының тәрбиясына да жуўапкер. Сонлықтан да, муғаллим өз оқыўшылары менен қарым-қатнас жасағанда, олар менен сөйлескенде педагогикалық қарым-қатнас мәденияты үлгилерин өзінде жоқары дәрежеде көрсетип барыўға ериссе, бул келешегимиз болған жаслардың мектептеги оқыўшылық дәўирлеринен баслап-ақ қарым-қатнас мәдениятын бекем өзлестиріп алыўына қолайлы имканият жаратқан болып есапланады.

РЕЗЮМЕ

Мақолада ўзаро педагогик алоқалар маданиятини ўзида акс эттирувчи муаммолар ёритилган.

РЕЗЮМЕ

В статье говорится о культуре педагогического подхода.

SUMMARY

The article is devoted to the issues of culture of pedagogical approach.

ФОРМИРОВАНИЕ И УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЦЕННОСТЕЙ У ОБУЧАЮЩИХСЯ В СОВРЕМЕННОСТИ

Б.Х.Рахимов - доктор педагогических наук

Гулистанский государственный университет

Таянч сўзлар: ўқитувчи, бўлғуси ўқитувчи, қиймат, узлуксиз таълим тизими, ўз-ўзини тартибга солиш, ўз-ўзини англаш, ўз-ўзини билиш, бағрикенглик.

Ключевые слова: ученик, будущий учитель, ценности, система непрерывного образования, саморегуляция, самосознание, самопознание, толерантность.

Key words: student, future teacher, the value of the system of continuous education, self-regulation, self-awareness, self-knowledge, tolerance.

Комплекс способов деятельности, полученных в разных предметных областях на разных возрастных этапах, должен привести к формированию у выпускника общеобразовательной школы обобщенных способов деятельности, результатом которых является не сумма усвоенной информации, а его способность действовать в различных реальных и проблемных ситуациях. В этих

условиях именно умение учиться выступает существенным фактором повышения эффективности освоения учащимися предметных знаний и умений, а также формирование толерантности на основе ценностных ориентаций.

Учитывая, что именно в общеобразовательной школе происходит эмоциональное, социальное и психиче-